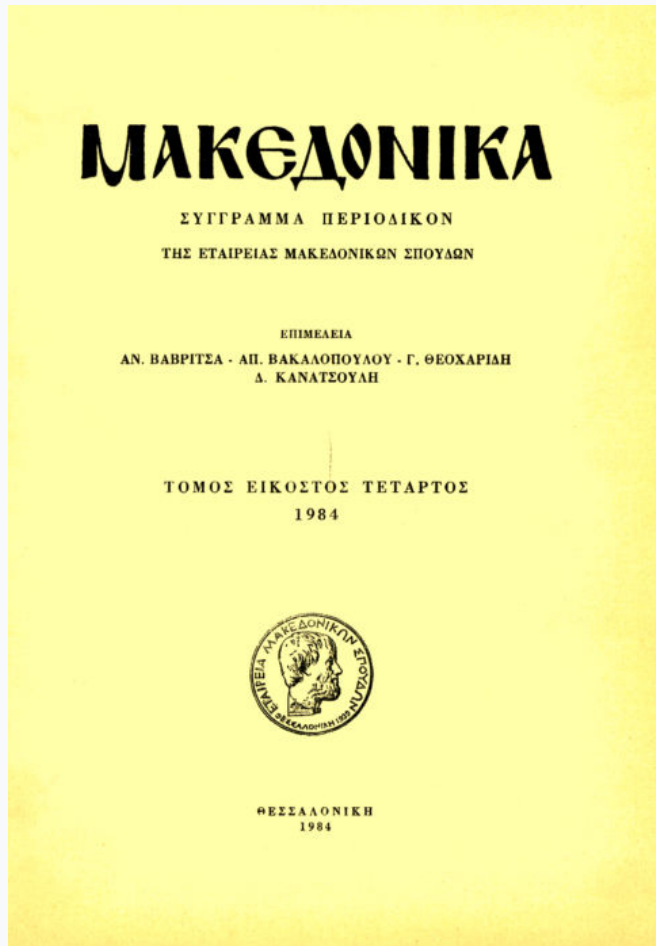

Μακεδονικά

Τόμ. 24, Αρ. 1 (1984)

Actes de Saint-Pantéléémon. Edition diplomatique
par Paul Lemerle-Gilbert Dagron-Sima Circovic

Γ. Ι. Θεοχαρίδης

doi: [10.12681/makedonika.275](https://doi.org/10.12681/makedonika.275)

Copyright © 2014, Γ. Ι. Θεοχαρίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Θεοχαρίδης Γ. Ι. (1984). Actes de Saint-Pantéléémon. Edition diplomatique par Paul Lemerle-Gilbert Dagron-Sima Circovic. *Μακεδονικά*, 24(1), 309–314. <https://doi.org/10.12681/makedonika.275>

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Actes de Saint-Pantéléémon. Edition diplomatique par Paul Lemerle-Gilbert D a g r o n - S i m a C i r c o v i ć. I, Texte. II, Album. Paris (VIe) (Lethielleux) 1982. (Archives de l' Athos XII).

I. Texte

Μετά σύντομα προλεγόμενα από τὸν κύριο ἐκδότη, καθηγητὴ Paul Lemerle, καὶ πέντε συναυτομογραφίων τῶν πηγῶν καὶ τῆς βιβλιογραφίας ποὺ χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὴν ἐκδόση, ἀκολουθεῖ εἰσαγωγικῶς (Introduction) ἡ ἱστορία τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος (Chronologie de Saint-Pantéléémon des origines à 1500) (σελ. 3-17). Εἰς αὐτὴν διακρίνονται δύο μέρη: I. Μέχρι τῆς συγχώνευσως τοῦ 1169 (σελ. 3-9), II. Μετὰ τὴν συγχώνευσιν τοῦ 1169 (σελ. 9-17).

I. Τρία μοναστηριακὰ κτίσματα ὑπάρχουν στὴν ἱστορία τῆς σημερινῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ποὺ εἶναι γνωστὴ ὡς Ρωσικόν.

A. Ἡ Μονὴ τῆς Θεοτόκου, ἡ λεγόμενη τοῦ Ξυλουργοῦ. Αὐτὴ μισοερείπωθη κατὰ τὸ β' μισό τοῦ 12ου αἰ., δὲν ἐγκαταλείφθηκε ὅμως ἐντελῶς καὶ βρισκόταν στὴ θέση, ὅπου σήμερα εἶναι ἡ Σκήτη Μπογορόντιτσα στὴ ΒΑ πλευρὰ τῆς χερσονήσου τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ σὲ ἀπόσταση μῆδος ὥρας ἀπὸ τὴ σημερινὴ Μονὴ τοῦ Παντοκράτορος.

B. Ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, ἡ λεγόμενη τοῦ Θεσσαλονικέως ἢ τῶν Θεσσαλονικέων. Αὐτὴ παραχωρήθηκε τὸ 1169 στὴ Μονὴ τοῦ Ξυλουργοῦ καὶ εἶναι τὸ σημερινὸ Παλαιομονάστηρο ΒΑ τοῦ σημερινοῦ Ρωσικοῦ καὶ στὴ μέση τοῦ δρόμου ἀπὸ Ρωσικὸ στὶς Καρυές.

Γ. Ἡ σημερινὴ Μονὴ Ἁγίου Παντελεήμονος, γνωστὴ ὡς Ρωσικόν, στὴν παραλία καὶ στὴ θέση καλιῶ ἀρσανά τῆς Μονῆς τοῦ Θεσσαλονικέως (ὑπάρχει ἐκεῖ σήμερα ἀκόμα πύργος ποὺ λέγεται τοῦ Θεσσαλονικέως), κτίσθηκε ἀπὸ τὸ 1760 κ.έ. μὲ δωρεὰ τοῦ Σκαρλάτου Καλλιμάχου (λεγόταν καὶ Μονὴ Καλλιμαχηδῶν) καὶ πλουτίσθηκε ἀπὸ τὴ Ρωσία στὶς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰ.

A

Ἡ Μονὴ τῆς Θεοτόκου τοῦ Ξυλουργοῦ ἀναφέρεται γιὰ πρώτη φορὰ τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1016 ὡς Μονὴ τοῦ Ρῶς (Λαύρα 1² No 19, στ. 37). Ρῶς εἶναι, πολὺ πιθανόν, ὁ πρὸ τοῦ 1016 πρῶτος ἰδρυτὴς τῆς. Ἐκτοτε ὅμως σὲ σειρά ἐγγράφων, ὅπως τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1030 (Παντελ. No 1, στ. 10-11), τὸν Μάιο τοῦ 1048 (Παντελ. No 4, στ. 4-5) καὶ τὸν Νοέμβριο τοῦ 1070 (Παντελ. No 6, στ. 1, 7, 14, 22) ἀναφέρεται ὡς Μονὴ τῆς Θεοτόκου τοῦ Ξυλουργοῦ, χωρὶς νὰ φαίνεται ὅτι ἡ Μονὴ εἶναι ρωσικὴ ἢ ὅτι ἔχει μοναχοὺς Ρώσους. Τὸ Ξυλουργοῦ εἶναι πιθανὸς ἰδιότης τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς. Σὲ ἔγγραφο ὅμως τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1142 (Παντελ. No 7), ποὺ εἶναι εὐρετήριο τῶν κινητῶν περιουσιακῶν στοιχείων τῆς Μονῆς τῆς Θεοτόκου τοῦ Ξυλουργοῦ, φαίνεται καθαρὰ ὅτι οἱ μοναχοὶ τῆς Μονῆς τοῦ Ξυλουργοῦ εἶναι Ρῶσοι. Γιατὶ ὅμως ἀργησε τόσο πολὺ ἡ ἀποκάλυψη τῆς ἐθνικότητος τῶν μονα-

χών της Μονής Ξυλουργού; Κατά τους εκδότες των εγγράφων της δυο δυνατότητες υπάρχουν: "Η ότι η Μονή του Ρῶς και η Μονή του Ξυλουργού ήταν ἀνεκαθεν μιά και η αὐτή μονή." Η ότι μιά ἀγνωστή Μονή του Ρῶς τοῦ 1016 καὶ τοῦ 1081 συγχωνεύθηκε μετὰ τοῦ 1081 καὶ πρὸ τοῦ 1142 μετὰ τὴ Μονή του Ξυλουργοῦ. Οἱ εκδότες θεωροῦν τὴ δευτέρα ὑπόθεση ἀστήρικτη. Πάντως στὸ ἔγγραφο τῆς συγχώνευσης τῆς Μονῆς τοῦ Ξυλουργοῦ μετὰ τὴ Μονή τοῦ Θεσσαλονικέως τὸν Αὐγούστο τοῦ 1169 (Παντελ. Νο 8) λέγεται καθαρά «ὁ καθηγούμενος τῆς τοῦ Ξυλουργοῦ Μονῆς ἦτοι τῶν Ρουσῶν».

B

Ἡ Μονή τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, ἡ λεγόμενη τοῦ Θεσσαλονικέως, ἀναφέρεται γιὰ πρώτη φορά τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 998 (Πρωτάτων, σ. 89) καὶ ἔκτοτε ἀναφέρεται ἐπανειλημμένως μέχρι τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1080 (D ö l g e r, Schatzk. No 104). Κατόπιν τὰ ἔγγραφα σιωποῦν. Μετὰ ἕκαστο περίπου χρόνια ἐμφανίζεται νὰ παραχωρεῖται τὸ 1169 ἔγκυρως ἀλλειψιμένη καὶ ἐρειπωμένη στὴ Μονή τοῦ Ξυλουργοῦ (Παντελ. No 8, Αὐγ. 1169).

II. Μετὰ τὴ συγχώνευση τοῦ 1169 (σελ. 9-17).

Ἡ νέα κατάσταση. Οἱ Ρῶσοι τῆς Μονῆς τοῦ Ξυλουργοῦ, τῆς ἀφιερωμένης στὴ Θεοτόκο, ἐγκαθίστανται στὴ Μονή τοῦ Θεσσαλονικέως, τὴν ἀφιερωμένην στὸν Ἅγιο Παντελεήμονα διατηρώντας καὶ τὴν παλιὰ Μονή τους μετὰ τὸν ἴδιο ἡγούμενο. Μετὰ τὸν καιρὸ οἱ ὀνομασίες «τοῦ Ξυλουργοῦ» καὶ «τοῦ Θεσσαλονικέως» ἐξαφανίστηκαν καὶ τὸ 1271 ὑπάρχει πιά μόνο «ἡ Μονή τῶν Ρουσῶν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος» (Παντελ. No 9). Μεταξὺ τοῦ 1169 καὶ τοῦ 1271 δὲν ὑπάρχουν πληροφορίες γιὰ τὸ ἔαν καὶ πῶς διατηρήθηκαν ἐπανδρωμένες καὶ διοικήθηκαν μαζί δυὸ μονές, ἡ παλιὰ τοῦ Ξυλουργοῦ καὶ ἡ νέα τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, μετὰ τὸν αὐτὸν ἡγούμενο. Τὸ πιθανώτερον εἶναι, ὅτι παρὰ τίς προβλέψεις τοῦ ἐγγράφου τῆς συγχώνευσεως τοῦ 1169 ἡ παλιὰ Μονή τοῦ Ξυλουργοῦ δὲν διατηρήθηκε ἐπὶ μακρὸν ὡς κυρίαρχος Μονή, ἀλλὰ κατάντησε ἓνα ἀπλό κτήμα (ἀγρός) τῆς νέας Μονῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος τῶν Ρουσῶν.

Τὸ Ρωσικὸ ὡς τὴ σερβικὴ περίοδος. Τὸ 1311 ἔχομε τὴν πρώτη ἐκδήλωσις ἐνδιαφέροντος τῶν Σέρβων γιὰ τὴ Μονή τῶν Ρουσῶν, τὴν τιμωμένην εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος. Τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1311 ὁ Ἄνδρόνικος Β' μετὰ παράκληση τοῦ γαμβροῦ του Στεφάνου Οὐδράς ἐκδίδει χρυσόβουλλο (Παντελ. No 10) γιὰ νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν κυριότητα τῶν κτημάτων τῆς Μονῆς τῶν Ρουσῶν, ἐπειδὴ οἱ τίτλοι αὐτῶν τῶν κτημάτων εἶχαν χαθεῖ σὲ πυρκαϊά. (Πρόκειται πιθανότατα γιὰ τὴ λεηλασία καὶ πυρπόλησις τῆς Μονῆς ἀπὸ τοὺς Καταλάνους τὸ 1309). Μᾶς γίνονται ἔτσι γνωστὰ τὰ λίγα κτήματα τῆς Μονῆς μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν Ἄθω. Ἐγγραφα ἄλλων μονῶν τοῦ Ἄθω ἐπιβεβαιώνουν συμπωματικὰ τὴ ρωσικὴ κυριότητα μερικῶν ἀπὸ αὐτὰ. Ἀπὸ παρόμοια ἔγγραφα γνωρίζομε, ἀλλὰ μετὰ τὸ 1516, ὀλίγα ὀνόματα ἡγουμένων, δικαίων καὶ πνευματικῶν τῆς Μονῆς τῶν Ρουσῶν.

Ἡ σερβικὴ περίοδος. Γιὰ τὴν περιορισμένη κτηματικὴ περιουσία, τὴν ὅποια εἶχε ἀποκτήσει ἡ Μονή τῶν Ρουσῶν πρὸ καὶ μετὰ τὴ σερβικὴ κατοχὴ, μαρτυροῦν ἑλληνικὰ καὶ σερβικὰ ἔγγραφα αὐτῆς, ὅπως εἶναι ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ τὸ χρυσόβουλλο τοῦ Ἰωάννου Ε' τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1353 (Παντελ. No 11), μετὰ τὸ ὅποιο ὁ αὐτοκράτωρ προβαίνει σὲ σειρά δωρεῶν κτημάτων στὴν «περιοχὴ τοῦ Στρυμόνος» πρὸς τὴ Μονή τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος τῶν Ρουσῶν καὶ συγχρόνως ἐπικυρώνει τὴν κυριότητα τῆς Μονῆς ἐπὶ παλαιότερον αὐτῆς κτημάτων στὴ Θεσσαλονικὴ καὶ τῆς περιοχῆς τῆς Καλαμαρίας καὶ τῆς Ἀραβενικείας, τὰ ὅποια εἶδαμε νὰ ἀπαριθμοῦνται στὸ χρυσόβουλλο τοῦ Ἄνδρονίκου Β'

του 1311 (Παντελ. Νο 10). Τά κατά τή σερβική κατοχή άποκτηθέντα νέα κτήματα τής Μονής άπαριθμούνται στο χρυσόβουλλο του Ντουσαν του Ίουίνου του 1349 (Παντελ. Νο 1, σερβικά) και βρίσκονται στο Κατεπανίκιο Ζαβαλτίας (Παραστρύνονον) και στο Κατεπανίκιο Σεργων, στην κάτω δηλαδή κοιλάδα του Άγγίτου (Πάνακος) και όχι σ' αυτήν του Στρυμόνος, σε περιοχή δηλαδή τής κυριαρχίας των Σέρβων. Ο Ίωάννης Ε' δηλαδή το 1353 δωρίζει στη Μονή κτήματα, που αυτή είχε ήδη από του 1349 από τον Ντουσαν, μη αναγνωρίζοντας έτσι διακοπή τής βυζαντινής κυριαρχίας σ' αυτά.

Τά σερβικά έγγραφα τής Μονής είναι 15 και χρονολογούνται από το 1349 μέχρι το 1427/9. Τό παλιότερο είναι αυτό που αναφέρθηκε του Ντουσαν του Ίουίνου 1349 (Παντελ. Νο 1, σερβικά) και ακολουθούν των αδελφών Ουγκλεσα και Βουκασάν του 1366 (Παντελ. Νο 5, σερβικά), των πριγκίπων Ντραγκάς του 1372/5 και 1376/7 (Παντελ. Νο 6 και 7, σερβικά), του πριγκίπου Λαζάρου του 1380/1 (Παντελ. Νο 8 και 9, σερβικά) κ.ά. Έτσι το Ρωσικό σάν προτεκτοράτο των Σέρβων κατά τή σερβική κατοχή γνώρισε τή μεγαλύτερη άνθιση σε πλούτη και πολυανθρωπία. Πλησίασε όμως ή κατάρρευση τής δύναμεις των Σέρβων κάτω από τά πλήγματα των Τούρκων και τό τέλος τής λαμπρής περιόδου των Σέρβων προστατών για τή Μονή των Ρώσων. Τό τελευταίο σερβικό έγγραφο τής Μονής είναι του Ντιζούραντς Βράνκοβιτς μεταξύ 19 Ίουλίου 1427 και 1429, με τό οποίο ο Σέρβος ήγεμών έπικυρώνει τήν κυριότητα και δίνει μερική φορολογική άπαλλαγή για όσα κτήματα τής Μονής άπόμειναν ακόμα στη σερβική κατοχή.

Τό τέλος τής σερβο-βυζαντινής περιόδου και ή άρχή τής τουρκικής κυριαρχίας. Δέν έπαυσε όμως τό σερβικό ενδιαφέρον για τή Μονή του Άγίου Παντελεήμονος των Ρώσων και μετά τό τέλος τής σερβικής κυριαρχίας έπι βυζαντινών έδαφών. Έτσι με παράκληση τής Σερβίδας αυτοκράτειρας Έλένης Ντραγκά και των πριγκίπων Στεφάνου Λαζάρεβιτς ο Μανουήλ Β' τον Οκτώβριο του 1406 παραχωρεί (Παντελ. Νο 16) εις «τήν Μονήν των Ρώσων του Άγίου Παντελεήμονος» άγρόκτημα τριών ζευγαριών εις τήν Λήμμον, του οποίου τήν όριοθέτηση από βυζαντινούς άπογραφείς έχομε τον Ίούνιο του 1407 (Παντελ. Νο 17). Τό τελευταίο έγγραφο για κτήματα τής Μονής των Ρώσων έξω από τον Άθω είναι του Μαΐου 1419 (Παντελ. Νο 18), με τό οποίο ο δεσπότης Θεσσαλονίκης Άνδρόνικος Παλαιολόγος παραχωρεί στο Ρωσικό τό παλαιχώριον του Άγίου Δημητρίου τριάντα ζευγαριών στην άχρωμένη χερσόνησο τής Παλλήνης, του μόνο ακόμα έλεύθερου βυζαντινού έδαφους.

Δού ακόμα ελληνικά έγγραφα του Ρωσικού ύπάρχουν, από τά οποία τό ένα του Άπριλίου του 1422 (Παντελ. Νο 19) μάς δίνει τό όνομα του τότε ήγουμένου τής Μονής Χαρίτωνος και μάς δείχνει τή Μονή ακόμα πλούσια (12 λίβρες άργυρου δίνονται στη Μονή Άλυπτιού για να χρησιμοποιεί τό Ρωσικό τό νεόριο τής πρώτης Καλή Άγρια) και τό άλλο του Ίανουαρίου του 1430 (Παντελ. Νο 20) μάς δίνει τό όνομα παλιού ήγουμένου τής Μονής, ενός ένεννιάχρονου Νείλου, έξ άφορμής μιās άμφισβήτησης όρίων μεταξύ Ρωσικού και Κουτλουμουσίου.

Άλλα έγγραφα ελληνικά του Ρωσικού δέν ύπάρχουν, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι έπαυσε να ευημερεί ή Μονή, αφού σε σειρά όλόκληρη ελληνικών εγγράφων των άλλων Μονών του Άθω αναφέρονται ή ύπογράφουν ως μάρτυρες άλλοτε σλαβικά και άλλοτε ελληνικά ήγούμενοι, γέροντες ή ιερομόναχοι τής Μονής των Ρώσων, από τους όποιους τελευταίος είναι ο ήγούμενος Πασιος, που ύπογράφει ελληνιστί άνέκδοτο έγγραφο τής Μονής Βατοπεδίου του Μαΐου του 1499.

Αυτή είναι με μεγάλη συντομία ή ενδιαφέρουσα ιστορία τής Μονής του Άγίου Παντελεήμονος των Ρώσων στο Άγιο Όρος, όπως τήν εκθέτουν οι εκδότες των εγγράφων της

στηριζόμενοι στα έγγραφα τόσο της ίδιας της Μονής όσο και στα έγγραφα των άλλων μονών του Ἄθω.

Μένουν όμως μερικές άπορίες στο πνεύμα ενός φιλόποτου αναγνώστη: 1) Γιατί η άρχαία Μονή της Θεοτόκου ονομάζεται μιὰ και μοναδική φορά Μονή του Ρῶς (Λαύρα 1^α, Νο 19, Φεβρ. 1016) και έκτοτε πάντα ὡς τὴ συγχώνευσή της με τὴ Μονὴ τοῦ Θεσσαλονικέως τὸ 1169 ονομάζεται πάντα Μονὴ τοῦ Ξυλουργοῦ και γιατί ἡ ὀνομασία Ξυλουργοῦ πρέπει νὰ ἦταν ἰδιότης τοῦ παλιοῦ ἰδρυτοῦ της Ρῶς; Ἡ τὸ ὄνομα ἢ ἡ ἰδιότης τοῦ ἰδρυτοῦ θὰ ἔπρεπε νὰ παραμείνει στὴν ὀνομασία τῆς Μονῆς, ὅπως μόνο ἡ καταγωγή ἔμεινε στὴν ὀνομασία τῆς Μονῆς τοῦ Θεσσαλονικέως και ὄχι τὸ ὄνομα τοῦ ἰδρυτοῦ της.

2) Ἄν Ρῶς και Ξυλουργοῦ ἦταν ἀνέκαθεν μιὰ και ἡ αὐτὴ μονή, ὅπως δέχονται οἱ ἐκδότες, δὲν θὰ ἔπρεπε κάποτε και πρὸ τοῦ 1169 αὐτὲς οἱ ὀνομασίαι νὰ ἀναφερθοῦν μαζί ἢ τοῦλάχιστο νὰ ἐναλλάσσονται;

3) Δὲν θὰ ἦταν λογικότερη ἡ ὑπόθεση, ὅτι κάποια παλιὰ Μονὴ τοῦ Ρῶς συγχωνεύθηκε κάποτε με τὴ Μονὴ τοῦ Ξυλουργοῦ και ἡ παλιότερη ὀνομασία τῆς πρώτης, τοῦ Ρῶς, λησμονήθηκε, ὅτι πρόκειται δηλαδὴ γιὰ δυὸ μονῆς και ὄχι γιὰ τὴν ἴδια, ὅπως δέχονται οἱ ἐκδότες τῶν ἐγγράφων της;

Τὸ ὅτι τὸ 1142 ἡ Μονὴ τῆς Θεοτόκου τοῦ Ξυλουργοῦ φαίνεται νὰ ἔχει μοναχοὺς Ρῶσους δὲν σημαίνει κατ' ἀνάγκη ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ Μονὴ τοῦ Ρῶς τοῦ 1016, ἀφοῦ παλαιότερα τοῦ 1142 οὔτε τὸ 1030 οὔτε τὸ 1048 οὔτε τὸ 1070 ἀναφέρεται Μονὴ τοῦ Ρῶς, ἀλλὰ Μονὴ τοῦ Ξυλουργοῦ. Ἐνῶ τὸνταντιόν ὁ Κυριακὸς μοναχὸς ὁ Ρῶς τοῦ ἐγγράφου τοῦ 1081 (Ξεροποτ. Νο 6, στ. 68), χωρὶς νὰ εἶναι ἠγούμενος μονῆς, δείχνει ὅτι ὑπάρχει τὸ 1081 Μονὴ Ρῶσων μοναζῶν, πιθανῶς ἡ Μονὴ τοῦ Ρῶς τοῦ 1016, και αὐτὴ δὲν εἶναι ἡ Μονὴ τοῦ Ξυλουργοῦ, γιὰ τὴν ὁποία δὲν ὑπάρχει καμιά ἔνδειξη πρὸ τοῦ 1142 ὅτι εἶχε Ρῶσους μοναχοὺς.

Γιατὶ λοιπὸν ἡ ὑπόθεση, ὅτι μιὰ παλιὰ Μονὴ τοῦ Ρῶς, ποὺ ἀναφέρεται καθαρά τὸ 1016 και ποὺ ἡ ὑπαρξὴ της διαφαίνεται ἀκόμα τὸ 1081 με τὸν Κυριακὸ μοναζὸ τὸν Ρῶς και ποὺ εἶναι πιθανότερο νὰ εἶχε Ρῶσους μοναχοὺς, συγχωνεύθηκε μετὰ τὸ 1081 και πρὶν ἀπὸ τὸ 1142 με τὴ Μονὴ Ξυλουργοῦ, ποὺ πρὶν ἀπὸ τὸ 1142 ποτὲ δὲν ἔδειξε ὅτι εἶναι Ρωσικὴ ἢ ὅτι ἔχει Ρῶσους μοναχοὺς, γιατί ἡ ὑπόθεση αὐτὴ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς ἐκδότες ἀστῆρικτῆ, ἐνῶ γίνεται ἀπ' αὐτοὺς δεκτὴ ἡ λιγώτερο στηριγμένη ὑπόθεση, ὅτι ἡ Μονὴ τοῦ Ρῶς και ἡ Μονὴ τοῦ Ξυλουργοῦ ἦταν ἀνέκαθεν μιὰ και ἡ αὐτὴ Μονή;

Προχωροῦμε τώρα στὴν παρουσίαση τῶν περιεχομένων τοῦ ἔργου: Ἀκολουθοῦν: Προσωπογραφικὴ ἀνακεφαλαίωση τῶν ἠγούμενων (σελ. 18-19): I. Τῆς Μονῆς τῆς Θεοτόκου τοῦ Ξυλουργοῦ, II. Τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος τοῦ Θεσσαλονικέως, και III. τῆς Μονῆς Ἁγίου Παντελεήμονος τῶν Ρῶσων με τὴ χρονολογία τῆς ἐμφανισθεῶς τῶν στὰ ἔγγραφα. Σημεῖωμα (σελ. 20-21) περὶ τῆς σημερινῆς καταστάσεως και περὶ τῶν ἀρχαίων τῆς Μονῆς Ἁγίου Παντελεήμονος.

Πίναξ τῶν ἐγγράφων (σελ. 22-23): I. Κατὰ τὴν χρονολογίαν τῶν: Ἑλληνικὰ ἔγγραφα: 20 ἑλληνικὰ ἔγγραφα και 3 Παραρτήματα. Σερβικὰ ἔγγραφα: 15 σερβικὰ ἔγγραφα. II. Κατὰ τὴν προέλευσίν τῶν: ἔγγραφα Ἑλλήνων αυτοκρατόρων, ἔγγραφα τοῦ Στεφάνου Ντουσάν, ἔγγραφα Σέρβων δεσποτῶν και πριγκίπων, ἔγγραφα κρατικῶν ὑπαλλήλων, ἔγγραφα ἀρχῶν τοῦ Ἄθω, ἔγγραφα μονῶν και μοναζῶν, ἔγγραφα ἰδιωτῶν. III. Κατὰ τὸ ἀντικείμενον αὐτῶν: ἔγγραφα διὰ κτήματα τοῦ Ξυλουργοῦ, ἔγγραφα διὰ κτήματα τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος ἐντὸς τοῦ Ἄθω, ἔγγραφα διὰ κτήματα τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος ἐκτὸς τοῦ Ἄθω, ἔγγραφα δι' ἀδελφάτα τῆς Μονῆς, ἔγγραφα μὴ ἀφορῶντα εἰς τὸν Ἅγιον Παντελεήμονα. Κατὰ στασις ἀντιστοι-

χίαις (concordance) τῶν ἐκδιδομένων ἐγγράφων, ἑλληνικῶν καὶ σερβικῶν, πρὸς ἕκτατα τῆς ἐκδόσεως τοῦ Κιέβου (σ. 24).

Ἀκολουθεῖ τὸ κύριον σῆμα τῆς ἐκδόσεως, τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦν 20 ἑλληνικὰ ἔγγραφα (σ. 27-138) μὲ 3 Παραρτήματα (σ. 139-153) (Appendix I: Νόθον χρυσοβούλλου τοῦ Ἀνδρονίκου Β' τοῦ 1311. Appendix II: Ἀντίγραφον ἐγγράφου τοῦ Πρώτου Θεοφάνους διὰ τὰ ὄρια τῶν Μονῶν Βατοπεδίου καὶ Βερριώτου τοῦ 1312. Appendix III: Ἐξ ἀντίγραφοι δῆθεν χρυσοβούλλου τοῦ Ντουσάν κατασκευασμένα βάσει χρυσοβούλλου τοῦ Ἰωάννου Ε' τοῦ 1353) καὶ 15 σερβικὰ ἔγγραφα (σ. 157-190) ἐκδιδόμενα ὑπὸ Σ. Čirconič (μὲ χάρτην, σ. 191, διὰ τὰ τοπωνύμια τῶν σερβικῶν ἐγγράφων).

Ἔπειτα Εὐρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων τῶν ἑλληνικῶν ἐγγράφων (σ. 193-224) καὶ τῶν σερβικῶν ἐγγράφων (σ. 225-233).

II. Album

Εἰς τὸν τόμον II (Album) μετὰ ἓνα Εὐρετήριο Πίνακα ὑπάρχουν αἱ φωτοτυπικαὶ ἀποτυπώσεις ὄλων τῶν 20 ἑλληνικῶν ἐγγράφων σὲ 39 Πίνακες (Pl. I-XXXIX), τῶν τριῶν Παραρτημάτων σὲ 4 Πίνακες (Pl. XL-XLIV), καὶ τῶν 15 σερβικῶν ἐγγράφων σὲ 12 Πίνακες (Pl. XLV A-LVI B).

Εἰς τὸν τόμον I (Texte) ἕκαστον ἔγγραφον τιτλοφορεῖται μὲ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ εἶδους τοῦ (π.χ. I. Acte de vente d'un kellion, 2. Acte de vente entre moines κ.ο.κ.), μὲ τὴν χρονολογίαν ἐκδόσεώς του (π.χ. Fevrier, Indiction 13, a. m. 6538 (1030), 2. Indiction 2, a. m. 6542 (1033/34)), μὲ τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐκδόσαντος αὐτὸ (π.χ. I. Deux higoumenes... 2. Christodoulos higoumene de Katzari) καὶ μὲ σύντομον ἀναγραφὴν τοῦ περιεχομένου τοῦ (π.χ. Καθαρὰ πρᾶσις, 2. Ἐγγραφος καὶ ἐνυπόγραφος ἀσφάλεια, ἦγον καθαρὰ πρᾶσις).

Ἀκολουθεῖ περιγραφή (Description) τοῦ ἐγγράφου καὶ τῶν τυχόν ἀντιγράφων του, ἀνάλυσις (Analyse) τοῦ περιεχομένου του, σημειώσεις (Notes) ἐπὶ διαφόρων ὀνοματικῶν καὶ πραγματικῶν στοιχείων τοῦ κείμενου, προσωπογραφία (Prosopographie) τῶν ἀναφερομένων προσώπων καὶ διερευνήσις τῶν ὑπογραφῶν (Signatures) τοῦ ἐγγράφου, ὅταν προσφέρεται τοιαύτη, τυχὸν ἀναφερόμενα εἰς αὐτὸ παλαιότερα ἔγγραφα (Actes mentionnés) καὶ τυχὸν ὑπάρχουσα σχετικὴ βιβλιογραφία. Ὑπάρχει πάντοτε παραπομπὴ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῆς σχετικῆς φωτοτυπίας τοῦ ἐγγράφου εἰς τὸ Album καὶ εἰς τὸν ἀριθμὸν τοῦ τῆς ἐκδόσεως Κιέβου. Ἀκολουθεῖ τὸ κείμενον ἐκδιδόμενον καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς διπλωματικῆς ἐκδόσεως ἐγγράφων.

Ὅπως ὅλα τὰ ἔγγραφα τῶν μονῶν τοῦ Ἁθῶ ἀποτελοῦν καὶ τὰ ἔγγραφα τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος τῶν Ρώσων χρυσοφυγεῖον πληροφοριῶν διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἁθῶ πρῶτον καὶ διὰ τὴν βυζαντινὴν προσωπογραφίαν καὶ γεωγραφίαν διὰ τὸν ἱστορικὸν τὸν Βυζάντιου. Ἐξ αὐτῶν φαίνεται ὅτι ἡ πᾶμπλουτος ἄλλοτε σημερινὴ Μονὴ τῶν Ρώσων στὸν Ἁθῶ δὲν εἶχε μεγάλην κτηματικὴν περιουσίαν ἐντὸς τοῦ Ἁθῶ οὔτε βαθεῖες ρίζες εἰς τὸ ἔδαφος του, ἀλλὰ ἡ κτηματικὴ περιουσία τῆς Μονῆς ἦτο συμπτωματικὴ, εὐρίσκετο ἐκτὸς τοῦ Ἁθῶ, προήρχετο ἀπὸ δωρεῶν τῶν προσωρινῶν κατακτητῶν Σέρβων ἡγεμόνων καὶ ἐξετείνετο εἰς τὸν μέσον καὶ ἄνω ροῦν τοῦ Στρυμόνος, ὅπου εἶχον ἐπικρατήσει προσωρινῶς οἱ Σέρβοι. Ἀπὸ τὰ 20 ἑλληνικὰ ἔγγραφα τῆς Μονῆς μόνον ἕξ (οἱ ἀρ. 2, 5, 13, 14, 19 καὶ 20) ἀφοροῦν εἰς κτήματα τῆς Μονῆς ἐντὸς τοῦ Ἁθῶ.

Ἐνδιαφέρουσα διὰ τὴν τοπογραφίαν τῆς βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης εἶναι ἡ πληροφορία ἐκ τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ Ἀνδρονίκου Β' τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1311, ὅτι ἡ Μονὴ τῶν Ρώσων εἶχε ἀνάκαθεν καὶ μέχρι τοῦ νῦν διὰ δικαιωμάτων ἐντὸς τῆς θεοσώστου πόλεως

Θεσσαλονίκης μετόχιον εις ὄνομα τιμώμενον τῆς Ἁγίας Ζηναΐδος μετὰ τῶν δικαίων αὐτοῦν (Παντέλ. Νο 10, στ. 36-39). Σήμερα οὔτε νά υποπτευθοῦμε μπορούμε ποῦ βρισκόταν μέσα στή Θεσσαλονίκη τὸ μετόχι αὐτὸ τῆς Μονῆς τῶν Ρώσων ὕστερα ἀπὸ τόσες καταστροφές καὶ ἀλλοιώσεις τοῦ χρόνου στήν πόλη.

Βεβαίως ἡ Βυζαντινολογία εἶναι εὐγνώμων πρὸς τοὺς ἱκανοὺς καὶ ἀκαμάτους ἐκδότας γιὰ τὴν ὑποδειγματικὴ διπλωματικὴ ἔκδοση τῶν ἐγγράφων τῆς Μονῆς τῶν Ρώσων καὶ γιὰ τὸ πλῆθος τῶν παντοίων πληροφοριῶν ἀπ' αὐτά.

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ

Actes de Docheiarion. Edition diplomatique par Nicolas Oikonomidès I. Texte. II. Album. Paris (VI*) (P. Lethielleux) 1984. (Actes de l'Athos XIII).

I. Texte

Μετὰ σύντομα Προλεγόμενα ὑπὸ τοῦ ἐκδότου καὶ Πίνακα συντομογραφιῶν πηγῶν καὶ βιβλιογραφίας, ποῦ χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὴν ἔκδοση, ἀκολουθεῖ εἰσαγωγικὸς (Introduction) ἡ ἱστορία τῆς Μονῆς Δοχειαρίου, ἣτοι:

Αἱ ἀρχαὶ καὶ οἱ ἴδρυται τῆς Μονῆς, περὶ τῶν ὁποίων πηγαὶ εἶναι: I. Ἡ ἀγιογραφικὴ ἀφήγησις περὶ τῆς Μονῆς, ἡ ὁποία μὲ ἀνάμικτα φανταστικά καὶ πραγματικά στοιχεῖα διεσῶθη ἐν ὄλῳ ἢ ἐν μέρει εἰς τρία χειρόγραφα τοῦ 16ου αἰῶνος. Σημειώνεται εἰς τὸ ἐξῆς ὡς Θαύματα (Miracles) καὶ πρέπει νὰ ἔγινε μέσα στὸν 16ο αἰ. καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς Μονῆς ὑπὸ τῶν Βλάχων πριγκίπων τὸ 1568. II. Τὸ Πρῶτον σκυτῆριον τῆς Μονῆς, ποῦ περιέχει μιά πιὸ ἀνεπτυγμένη μορφή τῶν Θαυμάτων, προκορεῖ καὶ μετὰ τὸ 1568 καὶ πρέπει νὰ ἔγινε ἀπὸ τὸν Κύριλλο τῆς Σμύρνης μὲ χρησιμοποίησιν καὶ ἄλλης ἀγνωστῆς πηγῆς (σ. 3-4).

IIος αἰῶν. Ἁγίος Νικόλαος τῆς Δάφνης.

Οἱ πηγὲς καὶ τὰ ἔγγραφα τῆς σημερινῆς Μονῆς Δοχειαρίου συμφωνοῦν ὅτι ἡ Μονὴ ἰδρύθηκε κατ' ἀρχάς κοντὰ στὸ σημερινὸ λιμάνι τῆς Δάφνης ὡς Μονὴ τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἀπὸ κάποιον δοχειαρίον, ἀποθηκάριον δηλαδὴ, τῆς λίγο βορειότερης σημερινῆς Μονῆς Ξηροποτάμου (τοῦ 10ου αἰ.) κατὰ πᾶσα πιθανότητα, γιὰ αὐτὴ ἑαπλῶναι αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τίς κτήσεις τῆς στήν ἐρημῆ τότε νότια παραλία τοῦ Ἁθῶ. Ἐτσι, κάποιος Θεόδουλος ὑπογράφει ἀνέκδοτα ἀκόμα ἔγγραφα τῆς Μονῆς Ἰβήρων ὡς «μοναχὸς τῆς Δάφνης» τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1013, ὡς «ὁ τοῦ Δοχειαρίου» τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1015 καὶ ὡς «ἡγούμενος τῆς Δάφνης» τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1020. Ἐναντιβόλως πρόκειται γιὰ τὴ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς Δάφνης, ἡ ὁποία λοιπὸν πρέπει νὰ ἰδρύθηκε πρὸ τοῦ 1013. Παρὰ τὴν ἑξῆς, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1016 καὶ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1018 ὑπογράφει, ἀνορθόγραφα, ἔγγραφο μὴν (Λαύρα I, Νο 19, στ. 40, καὶ ἀνέκδοτα Βατοπεδίου) κάποιος Ἰωάννης Δοχειαρίος. Ὁ ἐκδότης συμπεραίνει ὅτι αὐτὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἰδρυτὴς τῆς Μονῆς Ἁγίου Νικολάου τῆς Δάφνης καὶ ὅτι ἀπ' αὐτὸν ὀνομάστηκε ἡ μονὴ αὐτὴ τοῦ Δοχειαρίου. Τὸ ὅτι ἡ πρὸ τοῦ 1013 ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Δοχειαρίου ἰδρυθεῖσα Μονὴ Ἁγίου Νικολάου τῆς Δάφνης ἔχει τὸ 1020 ὡς ἡγούμενον τὸν ἀναφερθέντα Θεόδουλο καὶ ὅτι τὸν ζῶντα τὸ 1018 καὶ ὑπογράφοντα ἔγγραφο ἰδρυτῆ τῆς Ἰωάννη Δοχειαρίου (ποῦ ἐμφανίζεται μάλιστα ἄπλως μοναχῶς καὶ ἀντιπρόσωπος μόνο τῆς Μονῆς του), δὲν εἶναι παράδοξο, κατὰ τὸν ἐκδότη, ἀφοῦ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα παραδείγματα, ὅπως τοῦ Παύλου τοῦ Ξηροποταμίτου. Ἐτσι ἡ ἀνάμνησις τοῦ Ἱ-